

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑΣ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Ὁμιλία ὑπὸ τοῦ κ. ΑΛΕΞΙΟΥ ΣΟΛΟΜΟΥ

τ. Προέδρου «Υπαιθρίου Ζωῆς»

Γιὰ τὰ σοβαρὰ θέματα ποὺ ἀπασχολοῦν τὴ χώρα μας σχετικὰ μὲ τὸν τουρισμὸ, γιὰ τὸ τί ἔχει γίνει μέχρι σήμερα καὶ τί μπορεῖ νὰ γίνει ἀκόμα, μίλησαν ἄλλοι εἰδικότεροι καὶ περισσότερο ἐνήμεροι ἀπὸ μένα.

Ἐγὼ θὰ ἐπαναλάβω μόνον ὅτι πιστεύω πὼς ὁ τουρισμὸς—καὶ γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦν τὸν πιὸ ἐπιστημονικὸ ὄρο—ἡ βιομηχανία τῶν ξένων, εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες βιομηχανίες ποὺ μποροῦν νὰ ἀναπτυχθοῦν στὴ χώρα μας, γιὰτὶ ἔχουμε τὶς καλύτερες πρῶτες ὕλες, δηλ. μοναδικὸ κλίμα, φυσικὲς καλλονές, ποικιλία ἀπὸ θάλασσα, βουνό, βλάστηση καὶ βράχο, ἀρχαιότητες μοναδικές, ἀνθρώπινο ὕλικὸ πρῶτης τάξεως, τὸν πιὸ γαλάζιο οὐρανὸ καὶ τὴν πιὸ διαυγῆ θάλασσα, ἔτσι ποὺ κανένα μέρος τοῦ κόσμου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μᾶς συναγωνισθεῖ.

Τὶς πρῶτες αὐτὲς ὕλες μποροῦμε νὰ τὶς ἀξιοποιήσουμε καὶ νὰ μπάσουμε συνάλλαγμα ἀπεριορίστα καὶ περισσότερο ἴσως ἀπὸ κάθε ἄλλο ἑλληνικὸ προϊόν.

Ἀπόδειξη τῆς ἀλήθειας αὐτῆς εἶναι ὅτι ὁ δείκτης τῆς τουριστικῆς κίνησης, δηλ. τὸ εἰσαγόμενον συνάλλαγμα, ἀνεβαίνει ἀπὸ χρόνον σὲ χρόνον μὲ ἄλματα καί, συγκριτικά, πολὺ περισσότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα προϊόντα ποὺ παράγουμε.

Στὴν ὁμιλία μου θὰ περιορισθῶ σὲ ὠρισμένες λεπτομέρειες τὶς ὁποῖες ἂν προσέξουμε καὶ βελτιώσουμε ἢ διορθώσουμε, θὰ πετύχουμε ἀκόμη πιὸ σημαντικὴ αὔξηση τῆς τουριστικῆς κίνησης στὴ χώρα μας.

Πιστεύω πὼς σὲ κάθε ἐκδήλωση ἢ λεπτομέρεια παίζει σπουδαῖο ρόλο. Στὸν τουρισμὸ εἰδικότερα παίζει σπουδαιότατο, γιὰτὶ ὁ τουρισμὸς εἶναι κάτι πολὺ εὐπαθὲς ποὺ εὐκολώτατα ἐπηρεάζεται εὐμενῶς ἢ δυσμενῶς ἀπὸ τὶς λεπτομέρειες.

Θὰ ἤθελα ἐπίσης νὰ τονίσω ὅτι πρόθεσίς μου δὲν εἶναι νὰ κάμω κριτικὴ ἀλλά, ἔχοντας ὑπόψη μου ὅτι οἱ ὁμιλίες αὐτὲς προορίζονται κυρίως γιὰ τοὺς σπουδαστές, νὰ τοὺς ἐπιστήσω τὴν προσοχὴ στὶς λεπτομέρειες, ὥστε αὐτοὶ ποὺ αὔριο θὰ ἀσχοληθοῦν μὲ αὐτὸ τὸν ἀποδοτικώτατο κλάδο, νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ προσέχουν τὶς λεπτομέρειες αὐτές, γιὰτὶ τότε μόνον μποροῦν νὰ τὶς διορθώσουν.

Ὅσα λέμε γιὰ τὴ σημασίαν τῆς λεπτομέρειας στὸν τουρισμὸ δὲν πρέπει νὰ τὰ λέμε μόνον γιὰ τοὺς ξένους ἀλλὰ καὶ γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους.

Ἐν τούτοις, ἐνῶ γιὰ μᾶς οἱ λεπτομέρειες δὲν ἔχουν ἄμεσες τὶς κακὲς συνέπειες, γιὰ τοὺς ξένους οἱ συνέπειες μεταφράζονται σὲ μείωση τῆς αὔξησης τῆς τουριστικῆς μας κίνησης καὶ συνεπῶς σὲ μείωση εἰσγωγῆς ξένου συναλλάγματος.

Οἱ γνώμες μου γιὰ τὸν τουρισμὸ εἶναι ἀποτέλεσμα ἀφ' ἐνὸς μὲν μελετῶν τῶν τουριστικῶν ζητημάτων, ὅταν πρὸ 30 περίπου ἐτῶν εἶχα

ἀσχοληθεῖ ἐπαγγελματικῶς μὲ τὸν τουρισμό, ἀλλὰ καὶ ἀποτέλεσμα παρατηρήσεών μου κατὰ τὰ μακρὰ χρόνια πού εἶχα καὶ ἔχω τὴν εὐτυχία νὰ ἀνήκω εἰς Ἐκδρομικὸ Σωματεῖο, τὴν «*Υπαίθριον Ζωήν*», χάρις εἰς τὸ ὁποῖον μπόρεσα νὰ περιηγηθῶ ὀλόκληρη σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ κάνω τὶς παρατηρήσεις αὐτές.

Μπαίνοντας στὸ θέμα θὰ ἤθελα νὰ πῶ δυὸ λόγια γιὰ τὴ λέξη «τουρισμός». Νομίζω ὅτι δὲν εἶναι ὁ καταλληλότερος ὄρος. Τουρισμὸ κάνουν ἐκεῖνοι πού ἔρχονται στὴν Ἑλλάδα. Ἐμεῖς δὲν κάνουμε τουρισμὸ. Ἐμεῖς τοὺς φιλοξενοῦμε, ἀσχετα ἂν ἡ φιλοξενία αὐτὴ εἶναι ἐπ' ἀμοιβῆ. Γιατί λοιπὸν νὰ μὴ χρησιμοποιοῦμε τὴν ὀρειότερη ἐλληνικὴ λέξη «Ξενία» πού τόσο ἐκφραστικὴ εἶναι, πού τόσο ἐκρησμοποιόταν στὴν ἀρχαιότητα καὶ πού τόσο χαρακτηρίζει τοὺς Ἕλληνες: Ξένιος Ζεὺς, ὁ Θεὸς τῶν φιλοξενουμένων, Ὑπηρεσία ξενίας, Ὄργανισμὸς ξενίας, Γραφεῖον ξενίας κ.ο.κ.

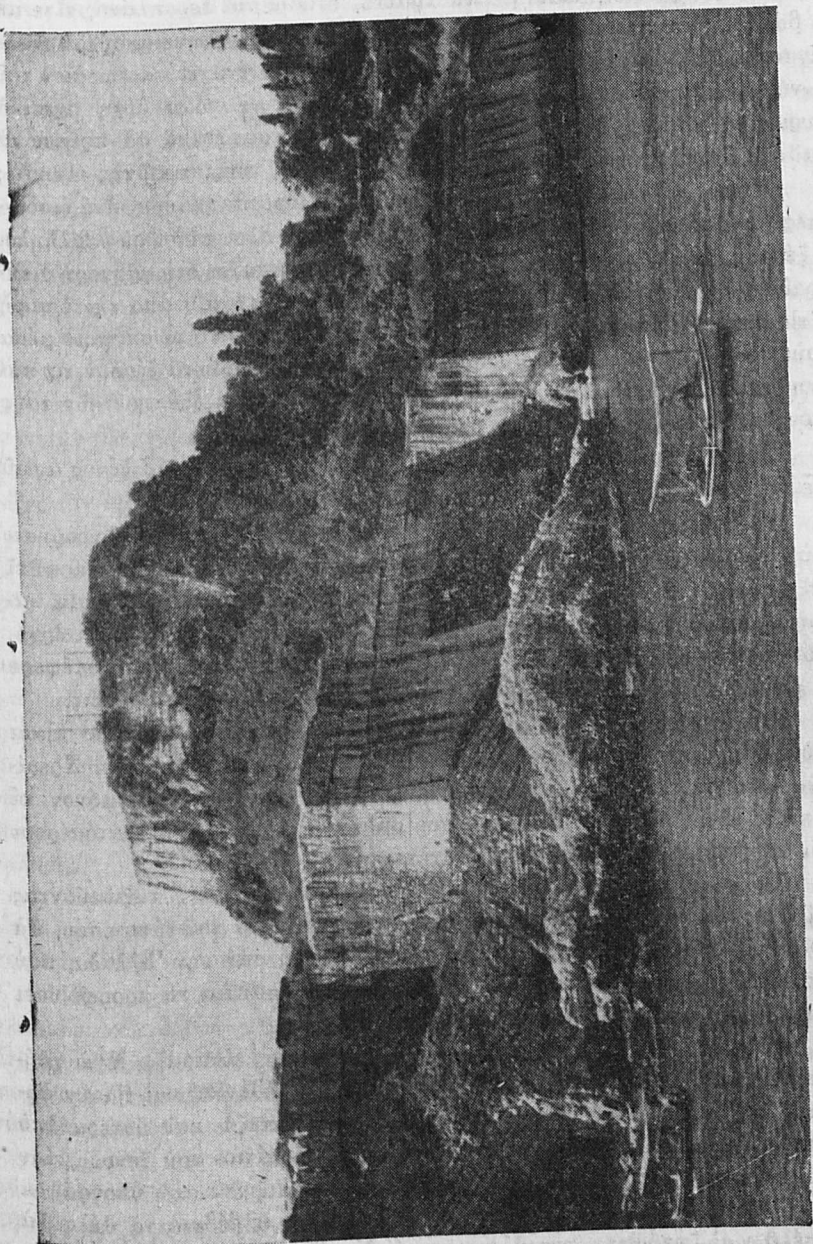
Πόσο ὀρειότερα ἡγεῖ καὶ πόσο περισσότερο ἐκφράζει τὴ σημασία της. Ἴσως αὐτὸ εἶναι μιὰ λεπτομέρεια, ἀλλὰ τὸ θέμα μου σὲ λεπτομέρειες περιορίζεται καὶ γι' αὐτὸ μόνον γιὰ λεπτομέρειες μιλῶ.

Ἄς μποῦμε λοιπὸν στὸ περὶ τοῦ ταξιδιώτη ἢ τοῦ περιηγητῆ πού φθάνει στὴν Ἑλλάδα, γιὰ νὰ δοῦμε μὲ τὰ μάτια του τί τοῦ προξενεῖ ἐντύπωση. Δὲν ἔχει σχέση ἂν ἔρχεται σὰν περιηγητὴς μὲ σκοπὸ νὰ μείνει πολὺ καιρὸ ἢ σὰν ἐπισκέπτης περαστικὸς μὲ κρουαζιέρα ἢ σὰν ταξιδιώτης γιὰ ἐμπορικὲς ἢ ἄλλες ὑποθέσεις.

Ἡ πρώτη ἐντύπωση πού ἀποκομίζει περὶ Ἑλλάδος εἶναι στὸ μεταφορικὸ μέσο πού τὸν φέρνει στὸν τόπο. Στὸ ἀεροπλάνο, στὸ βαπόρι, στὸ τραῖνο, τοῦ δίνουν διάφορα ἔντυπα γιὰ νὰ συμπληρώσει μὲ ἐρωτήσεις, πού πολλὲς ἀπ' αὐτὲς δὲν εἶναι σαφεῖς καὶ ἄλλες εἶναι κουραστικὲς. Σκέπτεται λοιπὸν τί ἀπάντηση νὰ δώσει καὶ τρομάζει μήπως, μὴ δίνοντας τὴ σωστὴ ἀπάντηση, ἔχει συνέπειες μὲ τὶς Ἀρχές.

Ἄς μὴ ξεχνᾶμε ὅτι ὁ ξένος πού ἔρχεται γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἑλλάδα ἔχει ἀντιφατικὲς πληροφορίες. Ἄλλοι μᾶς θεωροῦν σὰν βαλκανικὸ κράτος, ἄλλοι σὰν Ἀνατολή. Πρέπει λοιπὸν ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή νὰ τοῦ ἐμνεύσουμε τὴν ἐμπιστοσύνη.

Ἄν ἦταν δυνατὸ νὰ ἀπλοποιηθοῦν αὐτὰ τὰ χαρτιά, ἡ πρώτη ἐντύπωση θὰ ἦτο πολὺ εὐνοϊκότερη. Θὰ ἐπρότεινα μάλιστα μαζὶ μὲ αὐτὰ τὰ χαρτιά νὰ δίδεται στὸν ξένο καὶ ἓνα καλλιτεχνικὸ βιβλιαράκι ἢ ἔντυπο μὲ ὄμορφες εἰκόνες πού νὰ τὸν καλωσορίζει στὴν Ἑλλάδα, νὰ τοῦ ἐκδηλώνει τὴ χαρὰ μας πού ἔρχεται στὸν τόπο μας, μὲ λίγα λόγια νὰ τοῦ λέει ποῖα εἶναι ἡ Ἑλλάδα, νὰ τοῦ δίνει μερικὲς πληροφορίες τῆς πρώτης στιγμῆς πού εἶναι τόσο ἀπαραίτητες γιὰ τὸν ξένο, ὅπως ἡ τιμὴ τοῦ συναλλαγματος, ὀνόματα ξενοδοχείων, διευθύνσεις ξένων Προξενείων καὶ Ταξιδιωτικῶν Γραφείων, ἀρχαιολογικῶν τόπων μὲ μέρους καὶ ὄρες ἐπισκέψεων, ἓνα μικρὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος, ἓνα σχεδιάγραμμα τῶν Ἀθηνῶν καὶ γενικὰ ὅ,τι θὰ ἐνδιέφερε ἐκεῖνον πού ἔρχεται γιὰ πρώτη φορὰ στὸν

Κέρκυρα — Το Κόστρο

τόπο μας και θά ἤθελε νά ἐκμεταλλευθεῖ ὅσο τὸ δυνατὸν καλύτερα τὸ χρόνο πού διαθέτει.

Ὅταν φθάνει, εἶτε μὲ τὸ τραῖνο, εἶτε μὲ τὸ ἀεροπλάνο, εἶτε μὲ τὸ βαπόρι, ἀντιμετωπίζει μιὰ σειρὰ ἀπὸ ὑπαλλήλους, τελωνειακοὺς, συναλλαγματος, διαβατηρίων κ.λ.π. Καὶ αὐτὸ τὸν ψυχραίνει κάπως καὶ τοῦ γεννιέται καμμιὰ φορὰ ἡ ἀπορία πῶς ἡ Ἑλλάς μὲ τόση λίγη σχετικὰ τουριστικὴ κίνηση, ἔχει τόσο προσωπικό. Πόσο προσωπικὸ θὰ πρέπει νὰ διαθέτει ἂν αὐξηθεῖ ὕστερα ἀπὸ μερικὰ χρόνια ἡ τουριστικὴ της κίνηση;

Μήπως θὰ ἔπρεπε νὰ λιγοστέψουν, νὰ περιορισθοῦν ἴσως οἱ ἀρμοδιότητες; Βέβαια εἶναι μεγάλη ἡ ἀξίωση τοῦ ξένου ὄλο αὐτοὶ οἱ ὑπάλληλοι νὰ ξέρουν ξένες γλώσσες, ἀλλὰ μήπως αὐτὸ θὰ βοηθοῦσε στὴ γρήγορη διεκπεραίωση τῶν διατυπώσεων, ὥστε ἡ πρώτη ἐντύπωσή του ἀπὸ τὴν ἐπαφὴ μὲ τὶς δημόσιες ὑπηρεσίες νὰ εἶναι ἀρίστη; Μήπως θὰ ἦτο σκόπιμο μέσα στοὺς τόσους ὑπαλλήλους, νὰ ὑπάρχουν καὶ ἓνας δύο πού νὰ ξέρουν τὶς πρὸ συνηθισμένες εὐρωπαϊκὲς γλώσσες, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ἐξυπηρετοῦν τοὺς ξένους πού πάντοτε θέλουν διάφορες πληροφορίες;

Ποιὲς εἶναι οἱ ἄλλες λεπτομέρειες πού θὰ προσέξει ὁ ξένος ἀφοῦ τελειώσει μὲ τὶς διατυπώσεις γιὰ τὴν ἀφιξί του;

Θὰ πάει στὸ ξενοδοχεῖο του, στὸ ἐστιατόριο ἢ θὰ κυκλοφορήσει στοὺς δρόμους, εἶτε γιὰ τὶς ὑποθέσεις του εἶτε γιὰ νὰ ἐπισκεφθεῖ τ' ἀξιοθέατα. Ἡ πρώτη ἐντύπωση εἶναι ὅτι βρίσκεται σὲ μιὰ ὥρτια καθαρὴ πρωτεύουσα ἐνὸς πτωχοῦ κράτους. Ἄλλωστε ἴσως ξέρει ὅτι ἐρχόμενος στὴν Ἑλλάδα πηγαίνει σ' ἓνα κράτος ὄχι πλούσιο, πού ὑπέφερε ὅ,τι ὑπέφερε τὰ τελευταῖα χρόνια, καὶ δὲν ἔχει μεγάλες ἀπαιτήσεις.

Γιὰ νὰ κινήθῃ, πρέπει νὰ ἀλλάξει συνάλλαγμα. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι πολὺ ἀπλὸ γιατί δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀλλάξει στὸ ξενοδοχεῖο του. Χρειάζονται διατυπώσεις πού συνεπάγονται ἀπώλεια χρόνου, γιατί μόνον οἱ Τράπεζες ἐξαγωγῶν ὀρισμένα νομίσματα ξένων χωρῶν. Λεπτομέρεια εἶναι καὶ αὐτή, ἀλλὰ λεπτομέρεια ἐνοχλητικὴ.

Καὶ σ' αὐτὸ βέβαια ὁ ξένος πού εἶναι συνηθισμένος, ταξιδεύοντας σὲ ἄλλους τόπους, νὰ ἐξαγωγῶναι εὐκόλα τὰ χρήματα τοῦ τόπου του, θὰ αἰσθανθεῖ δυσάρεστα ὅταν σὲ μιὰ χώρα πτωχὴ σὰν τὴν Ἑλλάδα, πού ὑποτίθεται πῶς πρέπει νὰ καταβάλλει κάθε προσπάθεια νὰ προσελκύσει συνάλλαγμα, συναντᾷ δυσκολίες καὶ καθυστέρηση.

Αὐτὸ μοῦ θυμίζει τὴν περίπτωση πού εἶχα νὰ εἰσπράξω ἐγὼ χρήματα ἀπὸ μιὰ Τράπεζα σὲ ἓνα χωριουδάκι τῆς Ἑλβετίας καὶ ἦμουν ἄρρωστος στὸ ξενοδοχεῖο. Ἐτηλεφώνησα στὴν Τράπεζα καὶ ὕστερα ἀπὸ ἓνα τέταρτο ἦλθε ἓνας εὐγενὴς ὑπάλληλος στὸ δωμάτιο τοῦ ξενοδοχείου μου μὲ τὰ χρήματα πού ἤθελα καὶ μὲ μιὰ ἀπόδειξη νὰ τοῦ ὑπογράψω.

Καὶ ἐδῶ πάλι εἶχα νὰ κάμω μιὰ πρόταση χωρὶς βέβαια νὰ θέλω νὰ ὑπεισέλθω σὲ ζητήματα συναλλαγματικά. Νομίζω ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιτρέπεται ἡ ἐλευθέρη συναλλαγὴ τῶν ἐμπόρων σὲ ἔξανα νομίσματα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ οἱ ξένοι θὰ ἄλλαζαν πολὺ περισσότερα χρήματα ἀπὸ ὅ,τι ἀλλάζουν σήμερα πού γιὰ νὰ τὰ χαλάσουν θὰ ὑποβληθοῦν σὲ διατυ-

πώσεις τῶν Τραπεζῶν καὶ θὰ ἔμενε πολὺ περισσότερο τουριστικὸ συνάλλαγμα στὸν τόπο. Στὴν περίπτωση αὐτὴ τίς διατυπώσεις τῶν Τραπεζῶν θὰ τίς ὑφίσταντο οἱ ἔμποροι οἱ ὁποῖοι ἀναγκαστικὰ θὰ ἀλλάξουν τὰ ξένα νομίσματα γιὰ νὰ συνεχίσουν τὸ ἐμπόριό τους.

Εἰδικότερα ἔχω ὑπόψη μου τοὺς 15.000 περιηγητὰς ποὺ ἦρθαν μὲ καραβάνια πέρουσι καὶ ποὺ πιθανὸν ἐφέτος νὰ γίνουν 20.000. Ἄν υπολογίσουμε ὅτι καθέννας ἀπὸ αὐτοὺς θὰ χαλάσει γιὰ μικροψώνια μόνον δολλ. 5.— ἔχουμε δολλ. 100 000 ἀπὸ αὐτὴν τὴν κατηγορίαν τῶν περιηγητῶν καὶ μόνον ἀπὸ μικροψώνια.

Βέβαια, ὁ Τουρισμὸς, ἔχοντας ὑπ' ὄψει αὐτὴ τὴν περίπτωσιν, ἐγκαθίστα ἑστὰ μεγάλα πλοῖα ὑπηρεσία ἐξαργυρώσεως συναλλάγματος γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ξένων, αὐτῶν. Ἐσχῶ ὁμως τὸν ψυχολογικὸν παράγοντα τοῦ ξένου, ὁ ὁποῖος φθάνοντας σὲ ἓνα ξένο τόπον δὲν μπορεῖ νὰ προβλέψει πόσα χρήματα τοῦ τόπου θὰ χρειασθῆ καὶ συνήθως ἢ δὲν ἐξαργυρῶναι διόλου ἢ ἐξαργυρῶναι πολὺ λιγότερα. Καὶ ἂν θελήσῃ νὰ ψωνίσῃ κάτι ποὺ βλέπει σὲ μιὰ βιτρίνα καὶ τοῦ ἀρέσει, δὲ μπορεῖ, γιὰτὶ δὲν ἔχει τίς δραχμὲς ποὺ τοῦ χρειάζονται, ἢ ἂν πληρώσῃ σὲ ξένο νόμισμα, ἀναγκάζει τὸν ἔμπορον νὰ παρανομήσῃ. Καὶ αὐτὰ μὲν ὡς πρὸς τὸ συνάλλαγμα.

Ἄς δοῦμε τώρα τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ξένου ὅταν θὰ πάει νὰ γευματίσῃ. Ὁ ξένος μπαίνοντας σ' ἓνα ἐστιατόριον ἔχει τὴν ἀπαίτησιν νὰ δεῖ καθαρὰ τραπεζομάντηλα, καθαρὸς πετσέτες, καθαρὴ ἐνδυμασία τοῦ γκαρσονιῶ, καθαρὰ χέρια, καλὰ κουρεμένο καὶ κτενισμένο κεφάλιν καὶ ξυρισμένο πρόσωπον. Ἐκτιμᾷ πολὺ περισσότερον τὸ γκαρσόνιν ποὺ θὰ τὸν ὑποδεχθῆ μὲ μιὰ καθαρὴ ἄσπρη ποδιὰ καὶ ἓνα καθαρὸ πουκάμισον παρὰ μὲ φράκον ἢ σμόκιν, τὸ ὁποῖον μπορεῖ νὰ ἔχει μερικὸν λεκέδες ἢ νὰ γυαλίζῃ.

Ἐὰν θέλομε νὰ ἔχουμε τὰ γκαρσονία μας σὰν τὰ εὐρωπαϊκὰ γκαρσονία, πρέπει νὰ φροντίζομε νὰ ἀλλάξουν πουκάμισα δύο φορὲς τὴν ἡμέραν, νὰ φοροῦν γάντια καὶ νὰ μὴν ἔχουν χρηματικὰς δοσοληψίας μὲ τὸν πελάτη.

Ἐπειδὴ ὁμως αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ, ἄς φροντίσομε νὰ εἶναι μόνον καθαρὰ, γιὰτὶ αὐτὸ θὰ προσελκύσῃ τὸν πελάτην περισσότερον παρὰ ἢ πτωχὴ ἀπομίμησιν τῶν ξένων σερβιτόρων.

Πρέπει μὲ κάθε τρόπον νὰ ἐμπνεύσομε στὸν ἐστιατόρον καὶ τὸ γκαρσόνιν καὶ σὲ ὅλους ὅσους ἀσχολοῦνται μὲ τὴν περιποίησιν τῶν ξένων ὅτι ἡ καθαριότης δὲν εἶναι κάτι ποὺ πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται γιὰτὶ διαφορετικὰ ὁ παραβάτης θὰ ἔχει ποινικὰς εὐθύνες, ἀλλὰ γιὰτὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ προσελκύσῃ περισσότερους πελάτας.

Σχετικὰ, δὲν θὰ ξεχάσω τὴν ἀπάντησιν ποὺ μοῦ ἔδωσε ἓνα γκαρσόνιν ὅταν ἦλθε νὰ μὲ περιποιηθῆ μὲ μιὰ βρώμικη ἄσπρη ποδιὰ. «Ἐμεῖς φταιῖμε ἢ ὁ τουρισμὸς ποὺ μᾶς ἀναγκάζει νὰ φοροῦμε ἄσπρες ποδιὰς ;» Καὶ αὐτὸ μοιάζει σὰν τὸν εἰσπράκτορα ποὺ φωνάζει «κλειστε τὴν πόρταν γιὰτὶ δὲν ἔχω διάθεσιν νὰ πληρώσω πρὸςτιμον» καὶ δὲν λέει «κλειστε τὴν πόρταν γιὰ νὰ μὴ πέσει καὶ κτυπήσῃ κανεὶς».

Ἴσως ὅλα τὰ παραπάνω νὰ γίνονται γιὰτὶ ἐκεῖνοι ποὺ παίρ-

νουν τις διάφορες αποφάσεις δὲν φροντίζουν νὰ διδάξουν ἐκείνους πὸν θὰ τις ἐφαρμόσουν.

Ἐπιβάλλεται λοιπὸν νὰ διδαχθοῦν καὶ νὰ καταλάβουν καλὰ ἐκεῖνοι πὸν καλοῦνται νὰ ἐκτελέσουν τις ἐντολὲς πὸν λαβαίνουν, ὅτι θὰ ὠφεληθοῦν ὅταν συμμορφώνονται πρὸς αὐτὰ πὸν τοὺς λένε καὶ νὰ μὴ νομίζουσι ὅτι πρέπει νὰ τὰ κάνουν μόνο καὶ μόνο γιατί, ἂν δὲν τὰ κάνουν, θὰ τιμωρηθοῦν.

Ἐπάνω στὸ θέμα αὐτὸ θὰ σᾶς δώσω ἄλλο ἓνα χαρακτηριστικὸ παράδειγμα. Ταξίδευα σὲ καμπίνα λοῦξ καὶ δέκρινα ὅτι τὰ σεντόνια

ἦταν χρησιμοποιημένα. Ἐκανα τὴ σχετικὴ παρατήρηση στὸν καμαρότο, ὁ ὁποῖος ἀπάντησε μὲ ὕφος ἐκπληκτο: «θέλετε νὰ σᾶς ἀλλάξουμε τὰ σεντόνια; Καὶ αὐτὸ γίνεται εὐχαρίστως». Σάν νὰ ἔλεγε ὅτι εἶναι σὲ θέση νὰ ἱκανοποιήσει καὶ τοὺς πιὸ ἰδιότροπους πελάτες.

Τὶ ἐντύπωση θὰ κάνει στὸν ξένο; Ἀλλὰ γιατί μόνον στὸν ξένο καὶ ὄχι σὲ ὅλους μας πὸν ἔχουμε κάποια ἐλαφρὰ ἀξίωση πολιτισμοῦ, ὅταν μπαίνοντας μέσα σ' ἓνα πολυτελὲς τουριστικὸ περίπτερο μὲ πολυτελεῖστατη ἐπίπλωση βλέπουμε στὸ πάτωμα ψίχουλα ἀπὸ τοὺς προηγούμενους πελάτες καὶ νὰ σερβίρουν τὸ τσάι σὲ ὄχι καθαρὸ τραπεζομάνηλο;

Καὶ ἐκεῖνη ἡ περιφνημὴ πετσέτα πὸν χρησιμοποιεῖται νὰ σκουπίζει τὸ τραπεζομάνηλο, τὴν ἄκρη τοῦ λερωμένου πιάτου καὶ καμμιά φορὰ καὶ τὸν ἰδρώτα τοῦ προσώπου, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ καταργηθεῖ;

Σὲ πολλὰ ἐστιατόρια βλέπει κανεὶς λουλούδια. Πολὺ ὥραια ἢ ἰδέα νὰ μπαίνουν λουλούδια πάνω στὸ τραπέζι. Ἀλλὰ εἶναι καλύτερα νὰ μὴ

μπαινουν διόλου ἂν δὲν φροντίζουμε νὰ τὰ ἀντικαθιστοῦμε ὅταν μα-
ραθοῦν. Ἐπειδὴ μιλάμε γιὰ ἐστιατόρια θὰ ἐφάρμοζα καὶ μιὰ ἄλλη τα-
κτική. Θὰ ἔγραφα καθαρὰ στοὺς τιμοκαταλόγους ὅτι ἡ τιμὴ εἶναι αὐτὴ
ποὺ ἀναγράφουν οἱ τιμοκατάλογοι χωρὶς καμμιά ἀπολύτως ἐπιβάρυνση
καὶ ὅτι ἐπαφίεται στὴ διάθεση τοῦ πελάτη νὰ δώσει ἢ ὄχι φιλοδώρημα.

Ὅταν ὁ ξένος, καὶ προπάντων ὁ ἀμερικανός, διαβάξει τὸν κατά-
λογο καὶ κάνει τὸν λογαριασμό του ὅτι τὸ φαγητό του θὰ στοιχίσει Δρχ.
10.—καὶ τὸ γκαρσόνι τοῦ κάνει λογαριασμό γιὰ Δρχ. 12 ἢ 13— μένει
μὲ τὴν ἐντύπωση ὅτι κάτι ὑποπτο συμβαίνει, ἀλλὰ βέβαια δὲν θὰ ἔχει τὸ
θάρρος νὰ ρωτήσει γιατί ἄλλα γράφει ὁ κατάλογος καὶ ἄλλα πληρώνει,
τὸ δὲ γκαρσόνι δὲ θὰ λάβει τὸ κόπο νὰ τοῦ ἐξηγήσει.

Ἄν, ἀντιθέτως, πληρώσει τὸ ποσὸν ποὺ ἀναφέρει ὁ κατάλογος καὶ
μείνει στὴν διάθεσή του τί *pourboire* νὰ δώσει, ἀσφαλῶς θὰ δώσει
περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἔχει καθορισθεῖ, ἂν βέβαια μείνει εὐχαριστημένος.
Ἄλλὰ καὶ τὸ γκαρσόνι θὰ καταβάλλει κάθε προσπάθεια νὰ τὸν περι-
ποιηθεῖ γιὰ νὰ τοῦ ἀποσπάσει μεγαλύτερο φιλοδώρημα. Ἐνῶ τώρα εἶτε
τὸν περιποιηθεῖ εἶτε ὄχι, τὸ γκαρσόνι ξέρει ὅτι θὰ πάρει τὸ 10 ἢ 15 ο).
Καὶ πάντα περιμένει καὶ κάτι παραπάνω.

Ἐρχόμαστε τώρα σὲ ἄλλο θέμα. Κάποτε στὸ Π. Φάληρο περνοῦσα
ἀπὸ ἓνα μανάβικο ποὺ εἶχε ὅλα τὰ προϊόντα τῆς ἑλληνικῆς γῆς ἐκτε-
θειμένα κατὰ τὸν πιὸ γραφικὸ τρόπο, χάριμα ὀράσεως. Ἐνας ἀστυφύλα-
κας ἔκανε παρατήρηση στὸ μανάβη. Ὅταν ἔφυγε ὁ ἀστυφύλακας, ρώ-
τησα τὸ μανάβη τί τοῦ ἔλεγε καὶ μοῦ ἀπάντησε ὅτι ἦτο τῆς τουριστικῆς
ἀστυνομίας καὶ τοῦ εἶπε ὅτι ὁ τουρισμὸς ἀπαγορεύει νὰ εἶναι ἔτσι ἐκτε-
θειμένα τὰ φροῦτα. Ἐγώ, ἀντίθετα, νομίζω ὅτι γιὰ τὸν ξένο μιὰ ἀπὸ τὶς
ὠραιότερες ἀτραξιὸν εἶναι τὰ ἑλληνικὰ μανάβικα μὲ τὰ ὠραιότατα φροῦτα
ἐκτεθειμένα στὰ μάτια τοῦ ἀγοραστή, καὶ ὅτι δίνουν ἓνα χαρακτηριστικὸ
τοπικὸ χρωμα, ὅπως ἐπίσης χαρακτηριστικὸ τοπικὸ χρωμα ποὺ τόσο ἐνε-
θουσίαζε ξένους καὶ ντόπιους ἔδινε καὶ ὁ γαϊδαράκος ὁ φορτωμένος μὲ τὰ
ὠραιότατα πολύχρωμα λουλούδια τῶν κάμπων καὶ τῶν κήπων καὶ πού,
δὲν ξέρω γιὰ ποῖό λόγο, δὲν τὰ βλέπει κανεὶς πλέον. Μήπως ἀπηγορεύ-
θησαν ὡς ἀντιτουριστικά;

Κάτι τέτοιες λεπτομέρειες θέλουν προσοχή. Ἄς μὴ μᾶς κάνει ὁ
ὑπερβολικὸς ζῆλος ἀρχοντοχωριάτες.

Ἐνα ἄλλο πρᾶγμα ποὺ θὰ παρατηρήσει ὁ ξένος εἶναι ἡ πλήρης
ἔλλειψη κάποιας, ἔστω καὶ στοιχειώδους, περιγραφῆς εἰς τοὺς ἀρχαιολο-
γικοὺς τόπους ποὺ ἐπισκέπτεται.

Δὲν νομίζω ὅτι θὰ ἦταν μεγάλη δαπάνη ἂν ἐγράφετο μία σύντομη
περιγραφή κορνιζαρισμένη σ' ἓνα ἐπίκαιρο σημεῖο, ὅπου θὰ μπορεῖ ὁ ξέ-
νος, μὰ καὶ ὁ ντόπιος, νὰ διαβάσει τὴν ἱστορία τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου.

Μιὰ τέτοια περιγραφή ἦταν στὴν ἐκκλησία τοῦ Δαφνοῦ γραμμένη
ἑλληνικὰ καὶ ἀγγλικὰ. Πρὸ καιροῦ ποὺ πέρασα ἦτο μόνον Ἑλληνικὰ.
Μοῦ εἶπαν ὅτι βγήκε τὸ ἀγγλικὸ κείμενο διότι εἶχε μερικὰ λάθη. Ἀντι-
καταστάθηκε ἔκτοτε;

Μπορούσε νὰ ὑπάρχουν στὰ μέρη αὐτὰ μικρὰ φυλλάδια, ὄχι μεγάλης ἀξίας, τὰ ὁποῖα ἐπίσης νὰ δίνουν μιὰ σύντομη περιγραφή τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου καὶ πὺν νὰ μπορεῖ νὰ τὰ παίρνει ὁ ἐπισκέπτης μαζί του ὡς ἀνάμνηση. Ἀνάξια λόγου ἢ δαπάνη μπρὸς στὸ καλὸ πὺν θὰ κάνει.

Μιὰ μέρα εἶχα πάει στὴ Δίμνη τοῦ Μαραθῶνος μὲ ἓνα ξένο. Μᾶς ἐπλησίασε ἓνας νέος πολὺ καλὰ ντυμένος καὶ μᾶς ἔδωσε ἀπὸ ἓνα φυλλάδιο στὸ ὁποῖο περιεγράφετο μὲ λίγα λόγια ἢ ἱστορία τοῦ Φράγματος συνδυσασμένη μὲ τὴν ἱστορία τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος. Ἐτοιμάσθηκα νὰ τὸν πληρῶσω ἀλλὰ μοῦ ἀπάντησε εὐγενέστατα ἀγγλικά, παίρνοντάς με προφανῶς γιὰ ξένο, ὅτι αὐτὸ διανέμεται δωρεάν. Κατόπιν ἔμαθα ὅτι αὐτὸ τὸ διανέμει ἡ Ἐταιρία Ὑδάτων στοὺς ἐπισκέπτες τοῦ Φράγματος. Θὰ ἦταν δύσκολο νὰ κίνουν τὸ ἴδιο οἱ κατὰ τόπους φύλακες τῶν ἀρχαιολογικῶν μας χώρων ;

Μιὰ ἄλλη λεπτομέρεια, νομίζω ὄχι ἀσήμαντη — γιὰτι γιὰ μένα κάθε λεπτομέρεια εἶναι σημαντικὴ — εἶναι ὁ διαχωρισμὸς πὺν γίνεται μεταξὺ ξένων καὶ ντόπιων ἐπισκεπτῶν εἰς τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους. Καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα πρέπει νὰ συνηθίσουμε νὰ βλέπουμε ὅλους σὰν τουρίστες καὶ ὄχι μόνον ἐκείνους πὺν δὲν ξέρουν ἑλληνικά καὶ εἶναι ντυμένοι παρδαλά.

Νομίζω ὅτι κάθε Πέμπτη καὶ Κυριακὴ, ἢ Ἀκρόπολις, τὰ Μουσεῖα καὶ ἄλλοι ἀρχαιολογικοὶ χώροι εἶναι ἐλεύθερα γιὰ τὸ κοινό. Εἰς τὸ κοινὸ αὐτὸ ὅμως δὲν συμπεριλαμβάνονται οἱ ξένοι ἐπισκέπται καὶ πρέπει ὁ φύλακας τῶν ἀρχαιολογικῶν αὐτῶν χώρων νὰ κάνει ἔλεγχο στοὺς εἰσερχομένους, ἂν εἶναι ντόπιοι ἢ ξένοι, καὶ νὰ εἰσπράττει εἴσοδο ἀπὸ τοὺς ξένους, ἐνῶ ἀφήνει ἐλεύθερους τοὺς Ἕλληνας.

Ἐὰν μοῦ συνέβαινε αὐτὸ σὲ ξένο τόπο θὰ αἰσθανόμουν ἔνοχλημένος. Νομίζω ὅτι ἡ ζημία πὺν γίνεται ἔτσι στὸν τουρισμὸ εἶναι πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ τὸ ἀσήμαντο κέρδος πὺν προσπορίζουν οἱ εἰσπράξεις ἀπὸ μερικοὺς ξένους στίς ἡμέρες τῆς ἐλευθέρως εἰσόδου. Ἄν πάλι χρειάζονται αὐτὰ τὰ χρήματα, ἄς ἀῤῥηθεῖ ἡ πληρωμὴ δικαιώματος εἰσόδου γιὰ ὅλους τίς ἡμέρες πὺν δὲν εἶναι ἐλεύθερη.

Νομίζω πὺς ἀπαγορεύεται ἡ λήψη φωτογραφιῶν ὀρισμένων ἀρχαιολογικῶν χώρων. Καὶ αὐτὸ δὲν ξέρω ἂν εἶναι πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ τουρισμοῦ μας. Ὁ ξένος θέλει νὰ ἔχει τὴν ἱκανοποίηση ὅτι ἐπῆρε φωτογραφίες δικές του, στίς ὁποῖες θὰ εἶναι καὶ ὁ ἴδιος, τίς ὁποῖες θὰ ἐπιδεικνύει ὅταν ἐπιστρέψει στὸν τόπο του μὲ ὑπερηφάνεια καὶ ἴσως μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο νὰ κινήσει τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἄλλων νὰ ἐπισκεφθοῦν τὸν τόπο μας. Ὅταν ὅμως τοῦ τεθεῖ ἡ ἀπαγόρευση νὰ πάρει φωτογραφίες, βέβαια δὲν θὰ ἔχει τὸ κέφι νὰ ἀγοράσει φωτογραφίες παρμένες ἀπὸ ἄλλους καὶ θὰ φύγει χωρὶς νὰ διατηρήσει μιὰ ἀνάμνηση τῶν ἀρχαιολογικῶν ἢ ἄλλων τόπων πὺν ἐπισκέφθηκε.

Ἐχω ὑπ' ὄψη μου τὸ Μουσεῖο Καίρου. Ὅχι μόνον δὲν μοῦ ἀπηγόρευσαν νὰ πάρω τὴν κινηματογραφικὴ μου μηχανή, ἀλλὰ ὁ ὑπάλληλος τοῦ Μουσείου μοῦ ὑποδείκνυε τὴν καταλληλότερη θέση ἀπὸ ὅπου θὰ μποροῦσα νὰ φωτογραφίσω τὰ ἐκθέματα ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ Τουταγχαμών.

Κάποτε ἐπήγα νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν Κεραμεικὸ. Εἶδα ὅτι ὑπάρχει ἓνα μικρὸ Μουσεῖο. Θέλησα νὰ τὸ ἐπισκεφθῶ, ἀλλὰ ὁ φύλακας μου εἶπε ὅτι τὸ κλειδί τὸ ἔχει κάποιος ἄλλος καὶ τέλος πάντων κάποια ἀόριστη δικαιολογία, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ φύγω ἀπογοητευμένος ὅτι δὲν εἶδα τὸ Μουσεῖο τοῦ Κεραμεικοῦ. Πόσοι ξένοι δὲν θὰ ἠθελαν νὰ ἰδοῦν τὸ Μουσεῖο αὐτὸ τοῦ Κεραμεικοῦ ἢ ἄλλα παρόμοια καὶ φεύγουν μὲ τὴν ἴδια ἀπογοήτευση.

Μιὰ ἄλλη λεπτομέρεια μὲ καθαρὰ ἑλληνικὴ προέλευση κι αὐτή, εἶναι ἡ προσπάθεια τῆς ὑπερβολῆς, ἡ ὁποία πολλὰς φορὲς δημιουργεῖ ἐσφαλμένες ἐντυπώσεις.

Ἄκουει π.χ. ὁ ξένος περὶ ὑπερπολυτελοῦς ξενοδοχείου ἢ ὑπερπολυτελοῦς πλοίου καὶ περιμένει νὰ δεῖ τὴν ὑπερπολυτέλεια συγκρίνοντίς τὴν μὲ τὸ δικό του μέτρο πολυτελείας, καὶ βρίσκεται πρὸ μετριότητος. Ἡ δημιουργία ψευδῶν ἐντυπώσεων εἶναι πάντοτε εἰς βάρος μας. Ἄς ἀφήσουμε τὸν ξένο νὰ σχηματίζει μόνος του γνώμη ἐὰν τὸ τάδε ξενοδοχεῖο ἢ πλοῖο ἢ ἐστιατόριο ἢ λουτρόπολις εἶναι ὑπερπολυτελεῖ. Ὅταν τοῦ τὸ τονίζουμε, τοῦ δημιουργοῦμε ψευδαισθήσεις οἱ ὁποῖες τὸν ἀπογοητεύουν καὶ τὸν διαθέτουν δυσμενῶς. Καὶ δικαιολογημένα διερωτᾶται ἂν αὐτὰ ποὺ ἔχουν αὐτοὺς τοὺς τίτλους εἶναι αὐτὰ ποὺ εἶναι, τί θὰ εἶναι ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἔχουν τοὺς τίτλους αὐτούς.

Ἐὰν εἶχα ἐγὼ ἐστιατόριο θὰ προσπαθοῦσα νὰ τὸ κατατάξω στὴν κατώτερη κατηγορία, προσπαθώντας ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ νὰ τὸ ἔχω νὰ ἀστράφτει, ἀλλὰ χωρὶς καμιὰ ἰδιαίτερη πολυτέλεια. Μὴ ξεχνᾶμε ὅτι ὅσους περισσότερους τίτλους ἔχει ἓνα κατάστημα, τόσο περισσότερον αὐξάνουν καὶ οἱ ἀπαιτήσεις τοῦ ξένου.

Πολλὰς φορὲς καὶ σ' αὐτὰ ἀκόμα τὰ κέντρα μὲ τὰ ὑπερθετικά παρατηροῦνται ἐλλείψεις τῆς ὁποῖας ὁ ξένος δὲν θὰ συγχωροῦσε οὔτε στὸ μικρότερο ξενοδοχεῖο τοῦ τόπου του. Π.χ. ὑπάρχει μὲν ἀσανσέρ ἀλλὰ δὲ λειτουργεῖ, ὑπάρχει ἐγκατάσταση ζεστοῦ νεροῦ ἀλλὰ εἶναι χαλασμένη, ὑπάρχει τρεχούμενο νερὸ ἀλλὰ εἶναι βουλωμένος ὁ σωλήνας, ὑπάρχει καλοριφέρ ἀλλὰ εἶναι κρύο, ὑπάρχει ἠλεκτρικὸ ἀλλὰ ἐκάηκε ἡ λάμπα.

Ὅταν παρουσιάζονται τέτοιες ἀνωμαλίες, μέχρις ὅτου ἐπισκευασθοῦν, θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ μπαίνει μιὰ μικρὴ ταμπέλα, γὰ νὰ εἰδοποιεῖ ἀφ' ἑνὸς τὸν ἐπισκέπτη ὅτι ὑπάρχει ἡ ἀνωμαλία αὐτὴ καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ ὑπενθυμίζει καὶ στὸν ἰδιοκτήτη ὅτι πρέπει νὰ τὴν ἐπισκευάσει. Ἄν ὄχι τίποτε ἄλλο, ἡ φροντίδα γὰ τὴν εἰδοποίηση αὐτὴ δείχνει σεβασμὸ πρὸς τὸν πελάτη. Βέβαια σὲ ἓνα ξενοδοχεῖο εἶναι δυνατὸν νὰ παρουσιάζονται ἀνάγκες ἐπισκευῶν, εἶναι ὅμως ἀσυγχώρητο νὰ μὴ λαμβάνεται κάποιον μέτρο ὡς ποὺ νὰ τακτοποιηθοῦν γὰ νὰ μὴν δίνουμε στὸν ἐπισκέπτη τὴν ἐντύπωση ἀδιαφορίας καὶ κακομοιρίας.

Μιὰ ἄλλη ἑλληνικὴ συνήθεια τὴν ὁποῖαν εὐκόλα ἀντιλαμβάνεται ὁ ξένος ἐπισκέπτης μας εἶναι ὅτι δὲν εἴμεθα πάντοτε συνεπεῖς καὶ σαφεῖς. Ἄν ἓνας ξένος ζητήσει μιὰ πληροφορία στὸ δρόμο θὰ βρεθοῦν πολλοὶ πρόθυμοι νὰ τοῦ δώσουν ἀπάντηση, ἀλλὰ καθένας θὰ τοῦ δώσει

διαφορετική, πράγμα πού θά τοῦ προκαλέσει μᾶλλον σύγχυση παρά θά τόν διευκολύνει. Πόσο προτιμότερο θά ἦταν ἄν, ὅταν μᾶς ρωτοῦν καί δέν εἴμεθα βέβαιοι γιά κάτι, ἀπαντούσαμε μὲ εἰλικρίνεια ὅτι δέν ξέρουμε ἢ ὑποδεικνύαμε κάποιον πού θά μποροῦσε νά δώσει μιὰ σαφῆ πληροφορία, π.χ. τόν ἀστυφύλακα, τόν τηλεφωνικό ὁδηγὸ κ.ο.κ. Αὐτὸ θά ἐκτιμηθεῖ πολὺ περισσότερο παρά οἱ ἀλληλοσυγκρούμενες ἀπαντήσεις πού θά δώσουμε.

Ἐπίσης ἡ ἀσυνέπεια στις ἀνειλημμένες ὑποχρεώσεις δημιουργεῖ δυσάρεστη ἐντύπωση στὸν ξένο. Ἡ ἀσυνέπεια αὐτὴ παρουσιάζεται κυρίως στὰ δρομολόγια, τῶν αὐτοκινήτων καί τῶν πλοίων μὲ κυρίως πολὺ δυσάρεστα ἐπακόλουθα γιά τὸν τουρισμὸ τῆς χώρας μας.

Ἐνα ἄλλο σημεῖο πού ἐπιδέχεται ἀκόμη βελτίωση εἶναι ὅτι ὡς σύνολο δέν ἔχουμε μορφώσει ἀκόμη σαφῆ ἀντίληψη πού τελειώνουν οἱ ὑποχρεώσεις μας καί πού ἀρχίζουν τὰ δικαιώματά μας.

Αὐτὸ ἐκφράζεται μὲ πολλὲς μορφές καί ὑπάρχουν πλῆθος παραδείγματα. Τὸ ὄργανο τῆς τάξεως, π.χ., ἐνῶ πρέπει νά δίνει τὸ καλὸ παράδειγμα διότι φέρει στολή, νομίζει ὅτι ὁ ἴδιος ἔχει τὸ δικαίωμα νά παραβιάζει τίς ἀστυνομικὲς διατάξεις, νά σταματᾷ ἕνα ὄχημα ἐκεῖ πού δέν εἶναι ἡ στάθμευσή του, νά μπαίνει ἀπὸ τὴν πόρτα πού εἶναι γιά τὴν ἔξοδο, νά μπάζει μαζὶ καί τὴν παρέα του, νά κρέμεται ἀπὸ τὸ ὄχημα, νά καπνίζει ἐκεῖ πού ἀπαγορεύεται τὸ κάπνισμα, νά περνάει ἀπὸ ὅπου δέν εἶναι οἱ διαβάσεις γιά τοὺς πεζοὺς κ.ο.κ.

Τὸ παράδειγμα πολλὰς φορὲς δίδεται ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους οἱ ὅποιοι, διότι ἔχουν ἕνα ἀξίωμα, ἀντὶ νά δίνουν τὸ παράδειγμα στοὺς κατωτέρους, νομίζουν ὅτι δικαιοῦνται σὲ παραβάσεις, ὅπως π.χ. νά σταθμεύουν τὸ αὐτοκίνητό τους ἐκεῖ πού ἀπαγορεύεται ἡ στάθμευση, νά παίρνουν θέσεις σὲ μεταφορικὰ μέσα πού ἔχουν κρατηθεῖ προηγουμένως ἀπὸ ἄλλους κ.ο.κ.

Αὐτὰ εἶναι θέματα τὰ ὅποια ὑποπίπτουν αἰσθητὰ στὴν ἀντίληψη τοῦ ξένου καί αὐτὰ ἀσφαλῶς δέν ἀφήνουν τὴν ἐντύπωση πού θά θέλαμε σὰν πολιτισμένους τόπος.

Τὸ ἴδιο πολλὰς φορὲς συμβαίνει μὲ τοὺς περισσότερους ἀπὸ μᾶς, ἀκριβῶς γιατί δέν ἔχουμε σαφῆ συναίσθηση τῶν δικαιωμάτων καί τῶν ὑποχρεώσεών μας.

Εἶναι ἕνα θέμα πού πρέπει νά ἀναπτυχθεῖ καί νά γίνει συνείδηση σὲ ὅλους, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ σχολεῖα, καί κατὰ μείζονα λόγο σ' ἐκείνους πού ἀσχολοῦνται μὲ τὸν τουρισμὸ, γιατί ἐκεῖνοι περισσότερο ἔρχονται σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς ξένους πού ἔχουν ἐξαιρετικὰ ἀνεπτυγμένο τὸ συναίσθημα καθηκόντων καί δικαιωμάτων.

Μήπως τὸ ζήτημα τῆς οὐρᾶς δέν εἶναι καί αὐτὸ σαφῆς ἔνδειξη γιά τὴν ἄλλειψή μας αὐτῆ; Ἐκεῖνος πού ἔρχεται νά παραβιάσει τὴν οὐρὰ δέν ἔχει συναίσθηση τῶν ὑποχρεώσεών του ἀπέναντι τῶν ἄλλων πού περιμένουν, ἀλλὰ καί ἐκεῖνοι πού περιμένουν στὴν οὐρὰ δέν ἔχουν σαφῆ συναίσθηση τῶν δικαιωμάτων τους γιά νά τὸν πιάσουν νά τὸν πετάξουν πίσω.

Ὁ φούρναρης πού πουλάει ψωμί κακοψημένο δὲν ἔχει συναίσθηση τῶν ὑποχρεώσεων πρὸς τὸν πελάτη του. Μὰ καὶ ὁ ἀγοραστὴς δὲν ἔχει συναίσθηση τοῦ δικαιώματός του νὰ ἀρνηθεῖ νὰ ἀγοράσει τὸ κακοψημένο ψωμί.

Μεταξὺ τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ὑποχρεώσεών μας σημαντικὸ ρόλο παίζει καὶ ἡ ἀκριβὴς τήρηση τῶν ραντεβοῦ μας, πολὺ περισσότερο φυσικὰ μὲ τοὺς ξένους, οἱ ὁποῖοι εἶναι συνηθισμένοι νὰ ὑπολογίζουσι στὴν ἀκρίβεια τῶν ραντεβοῦ καὶ οἱ ὁποῖοι ἔχουν πολὺ λιγότερο διαθέσιμο χρόνο ἀπὸ μᾶς.

Τὰ παραδείγματα εἶναι ἀτέλειωτα. Γι' αὐτὸ θὰ περιορισθῶ στὰ παραπάνω.

Ἡ προσέλκυση τῶν ξένων στὰ καταστήματα πού πωλοῦν εἶδη πού τοὺς ἐνδιαφέρουν εἶναι ἐπίσης μιὰ λεπτομέρεια σοβαρότατη. Δεδομένου ὅτι τὰ ἐνθύμια πού πωλοῦν τὰ καταστήματα αὐτὰ δὲν εἶναι εἶδη πρώτης ἀνάγκης, θὰ προσελκύσουν τὸν ξένο μόνον ὅταν εἶναι ἐλκυστικὰ ἐκτεθειμένα σὲ καλοβαλμένες βιτρίνες, κυρίως ὅμως ὅταν ὁ ξένος μπαίνοντας μέσα βρῶσκει πράγματι ἐξυπηρέτηση καὶ διάθεση νὰ τὸν διευκολύνουν στὸ νὰ ἀγοράσει. Μήπως μιὰ ἐπιγραφή πού νὰ λέει τί ξένες γλῶσσες μιλοῦνται στὸ κατάστημα δὲν θὰ διευκόλυνε τίς πωλήσεις ;

Πρέπει νὰ μελετήσουμε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο θὰ ἀποσπάσουμε ἀπὸ τὸν ξένο ὅσα περισσότερα χρήματα μποροῦμε, ἀλλὰ μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι θὰ τὰ δώσει εὐχαρίστως. Φυσικὰ καὶ ἐδῶ τίθεται πάλι τὸ ζήτημα γιὰ τὴ διευκόλυνση τοῦ ξένου ἀγοραστῆ νὰ πληρώσει μὲ τὸ νόμισμά του. Καὶ μὴ ξεχνᾶμε ὅτι τὰ χρήματα πού δίνει εἶναι τοῖς μετρητοῖς. Argent comptant, ἃς μοῦ συγχωρηθεῖ τὸ καλαμπούρι, «λεπτὰ εὐχαριστημένα». Πρέπει νὰ μάθουμε νὰ παίρνουμε τὰ λεπτὰ ἀπὸ τοὺς ξένους ὅπως ὁ ἥλιος ἔβγαλε τὴν κάπα τοῦ τσοπάνη ὅταν ἔβαλε στοίχημα μὲ τὸ βοριά. Εἶναι μεγάλη ἡ τέχνη αὕτη καὶ πρέπει εἰδικὰ νὰ τὴν διδαχθοῦν ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν πώληση εἰδῶν γιὰ τοὺς ξένους, πού εἶναι περισσότερο ἀπὸ μᾶς συνηθισμένοι νὰ ἐξυπηρετοῦνται μὲ προθυμία καὶ ἐνδιαφέρον ἀπὸ τοὺς πωλητές.

Ἰδιαιτέρη προσοχὴ φυσικὰ πρέπει νὰ δίδεται στὴν καλὴ ποιότητα τῶν εἰδῶν αὐτῶν, σὲ τρόπο ὅστε νὰ μὴ δυσφημιζόμαστε ἀλλὰ νὰ διαφημιζόμαστε στὸ ἐξωτερικόν. Ἐκεῖ πρέπει τὸ κράτος νὰ ἀσκήσει ὅλη του τὴν αὐστηρότητα. Σ' αὐτὰ τὰ εἶδη πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ συμπεριληφθοῦν τὰ εἰκονογραφημένα δελτάρια, τὰ ὁποῖα ἀσφαλῶς ὑστεροῦν πολὺ ἀκόμη ἀπὸ ἀποψη καλλιτεχνικῆς ἐμφάνισης.

Ὁ ξένος δίνει τὰ χρήματά του ἀκέραια καὶ σωστά. Ἐτσι ἀκέραια καὶ σωστά θέλει νὰ εἶναι καὶ ἐκεῖνα πού θὰ ψωνίσει καὶ ἡ ἐξυπηρέτηση πού θὰ λάβει. Γιατὶ νὰ μὴ ἐφαρμόσουμε καὶ στὸν τουρισμὸ τὴν ἀρχὴ τῶν Ροταριανῶν, «ὁ ἐξυπηρετῶν ἐξυπηρετεῖται»;

Οἱ ξένοι δὲν ἀγοράζουν μόνον ἐνθύμια. Ἀγοράζουν τίς ὑπηρεσίες τοῦ κράτους καὶ γενικὰ ὅλων τῶν ἐπαγγελματιῶν. Θέλουν λοιπὸν — καὶ δικαίως — νὰ παίρνουν τὸ ἀκριβὲς ἀντίτιμο τῶν χρημάτων τους.

Ἐνῶ ζοῦμε σὲ τόσο γαλανὸ οὐρανό, ἔχουμε τὴν περιέργη ἀντίληψη ὅτι ἡ ἀξιοπρέπεια ἐκδηλώνεται μὲ κατῆφεια. Πόσες φορὲς ἔνα χαμόγελο δὲ σώζει μιὰ δύσκολη κατάσταση, δὲν κατακτᾷ τὴν ἐμπιστοσύνη ἐνὸς ποῦ δὲν μᾶς ξέρει, δὲν προσελκύει τὴν προσοχὴ ἐνὸς ξένου, δὲ συντελεῖ στὴν ἐπιτυχία μιᾶς συναλλαγῆς; Ἐνα χαμόγελο ἀπειρες φορὲς σπᾶει τὸν πάγο. Κερδίζει μιὰ χαμένη ὑπόθεση, προσελκύει ἕνα πελάτη. Προσοχὴ ὅμως. Δὲν πρέπει τὸ χαμόγελο νὰ μεταφράζεται σὲ δουλοπρέπεια ἢ σὲ ἀδυναμία. Πρέπει νὰ χαμογελάμε στὸν ξένο μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ποῦ χαμογελάμε στὸν ἐπισκέπτη ποῦ ἔρχεται στὸ σπίτι μας.

Μιὰ καλημέρα, ἕνα εὐχαριστῶ, ἕνα κοπλιμέντο, σκλαβώνουν ἐκεῖνον πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνονται καὶ τὸν προδιαθέτουν εὐμενῶς.

Εἴτε ἀστινομικὸς εἶναι εἴτε τελωνιακὸς, εἴτε τραπεζικὸς ὑπάλληλος, εἴτε ὑπάλληλος ξενοδοχείου, εἴτε πωλητὴς καταστήματος, εἴτε ὁποιοσδήποτε, πάντοτε θὰ κερδίσει μὲ τὸ νὰ μιλήσει μὲ χαμόγελο. Τὸ κέρδος ἀπὸ ἕνα χαμόγελο εἶναι πολλὲς φορὲς ἀνυπολόγιστο.

Μιὰ ἄλλη λεπτομέρεια εἶναι τὸ ἄνοιγμα τῶν μαγαζιῶν τὶς Κυριακὲς καὶ τὶς γιορτὲς σὲ τουριστικοὺς τόπους.

Πόσες φορὲς δὲ βρεθῆκαμε σὲ τόπους κατ' ἐξοχὴν τουριστικούς, ποῦ ἐπειδὴ ἦταν Κυριακὴ ἢ γιορτὴ μᾶς ἦταν ἀδύνατο εἴτε νὰ βροῦμε φαγητό, εἴτε νὰ ἀγοράσουμε ἄλλα πράγματα τοῦ τόπου, γιατί ἡ ἀστινομία ἀπαγορεύει τὸ ἄνοιγμα τῶν καταστημάτων τὶς γιορτὲς καὶ Κυριακὲς, ἐνῶ οἱ ἴδιοι οἱ καταστηματαρχεὲς θὰ ἦταν εὐτυχεῖς νὰ ἐξυπηρετήσουν τοὺς ἐπισκέπτες καὶ νὰ πραγματοποιήσουν πωλήσεις. Γιατί, βέβαια, τὶς Κυριακὲς καὶ τὶς γιορτὲς βρίσκονται οἱ περισσότεροὶ ἐπισκέπτες στὰ μέρη αὐτά, κυρίως ὅσοι κάνουν ἐσωτερικὸ τουρισμό.

Καὶ τώρα ἔρχομαι σὲ μιὰ ἄλλη μεγάλη λεπτομέρεια: Στὸ ζήτημα τῆς τουαλέτας. Εἶναι κυριολεκτικὰ λυπηρὴ ἢ κατάσταση ποῦ συναντοῦμε, δυστυχῶς ὄχι μόνον στὴν ὑπαιθρο, στὸ ζήτημα αὐτό.

Καφενεῖα, ἐστιατόρια, σταθμοὶ αὐτοκινήτων, ξενοδοχεῖα κ.λ.π. ὑστεροῦν ἀπάνταστα. Θέλουμε δὲ θέλουμε, ἡ τουαλέτα εἶναι ἡ πιὸ χαρακτηριστικὴ εἰκόνα τοῦ πολιτισμοῦ κάθε τόπου. Ἀπὸ ἐκεῖ κρινόμεστε. Ἡ ὑπαρξὴ καὶ λειτουργία τῆς δὲν χρειάζεται οὔτε πολλὲς δαπάνες, οὔτε πολυτέλεια. Ἀπλῶς τρεχούμενο νερὸ καὶ μιὰ στοιχειώδη ἐγκατάσταση. Χρειάζεται ὅμως κυρίως ἡ ἀντίληψη τοῦ ξενοδόχου ἢ τοῦ ἐστιατοροῦ ἢ τοῦ σπιτιοῦ ὅτι πρέπει τὸ μέρος αὐτὸ νὰ διατηρεῖται καθαρότερο ἀπὸ τὸ σαλόνι του.

Δὲ μποροῦμε νὰ περιμένουμε τὰ πάντα ἀπὸ τὸν «τουρισμό». Πρέπει ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, ὡς ἄτομα, νὰ ἔχουμε συναίσθηση τῶν ὑποχρεώσεών μας ὅσον ἀφορᾷ τὴν καθαριότητα καὶ τὴν ὑγεία μας. Εἶναι μιὰ ἐκστρατεία ποῦ πρέπει ὅλοι νὰ κάνουν μὲ ὑποδείξεις, μὲ συστάσεις, μὲ δημοσιεύσεις, μὲ μοιχιατῆρισμα τῶν κέντρων ποῦ δὲν ἐφαρμόζουν τὰ μέτρα αὐτά, γιὰ νὰ καταστήσουμε κοινὴ συνείδηση ὅτι ὅλοι ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν περιποίηση τῶν ξένων ἔχουν ὑποχρέωση νὰ διατηροῦν τὰ μέρη αὐτά ἄψογα. Παράλληλα πρέπει νὰ διαφημίζουμε τὰ κέντρα ἢ τοὺς τόπους ὅπου ἔχουν πολιτισμένη τουαλέτα.

Νομίζω ὅτι εἶναι ὑποχρέωση τῶν δήμων καὶ τῶν κοινοτήτων καὶ τῶν τοπικῶν τουριστικῶν ἐπιτροπῶν νὰ ἐπιβλέπουν μὲ αὐστηρότητα στὴν ὑπαρξὴ καὶ διατήρησιν σὲ ἀρίστη κατάστασιν καὶ ἀπόλυτη καθαριότητα τῆς τουαλέτας. Νομίζω ἐπίσης ὅτι θὰ ἔπρεπε καὶ οἱ δήμοι καὶ οἱ κοινότητες νὰ ὑποχρεοῦνται νὰ κατασκευάζουν τέτοιες τουαλέτες, στοιχειωδῶς ἀπαραίτητες γιὰ ὁποιοδήποτε ταξιδεύει. Μὰ μήπως ἡ Ἀθήνα βρίσκεται σὲ καλύτερη κατάστασιν;

Πρέπει νὰ ξερριζώσουμε τὴν ἐπικρατοῦσα ἀντίληψιν ὅτι τὸ μέρος αὐτὸ εἶναι ἀπλῶς μέρος ἀνάγκης καί, συνεπῶς, καὶ τὸ ὅποῖον μπορούμε νὰ παραμελήσουμε.

Δὲν θὰ ξεχάσω τὴν περίπτωσιν ἐνὸς φίλου μου ποῦ εἶχε τοποθετηθεῖ ὡς διευθυντῆς τραπέζης σὲ μιὰ ἐπαρχιακὴ πόλιν καὶ νοίκιασε ἓνα δωμάτιον στὸ καλύτερον σπίτι. Ρώτησε τὴν σπιτονοικοκυρὰ του ποῦ εἶναι ἡ τουαλέτα. Χρειάσθηκε πολὺ γιὰ νὰ ἀντιληφθεῖ ἡ σπιτονοικοκυρὰ τί ἐννοεῖ τουαλέτα καὶ μὲ κάποια ἐκπληξὴ γιὰ τὴν ἐρώτησιν τοῦ ἀπάντησε ὅτι τὸ μέρος αὐτὸ εἶναι στὸν κῆπο. — «Μὰ καλά, δὲν ἔχετε στὸ σπίτι τουαλέτα»; — «Μπα, παιδί μου, τίς βρωμιῆς μέσα στὸ σπίτι θὰ τίς ἔχουμε!».

Πρέπει μὲ κάθε τρόπο νὰ δείχνουμε στοὺς ξένους ὅτι εἴμαστε τίμιοι, ὅπως πράγματι εἴμαστε. Ὅμως, ὅπως ἡ σύζυγος τοῦ Καίσαρος, δὲν ἀρκεῖ νὰ εἴμαστε τίμιοι ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ φαινόμαστε ὅτι εἴμαστε τίμιοι. Μὲ κάθε τρόπο πρέπει νὰ ἀποφεύγουμε νὰ ἀφήνουμε ἀμφιβολία ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ ζήτημα στὸν ξένο μὲ τὸν ὅποῖον ἐρχόμαστε σὲ ἐπαφή. Εἶναι συνηθισμένος ὅ,τι τοῦ λένε νὰ τὸ παίρνει ὅτι ἔτσι εἶναι. Καὶ ἂν δὲν εἶναι συνηθισμένος πρέπει νὰ τοῦ δώσουμε νὰ καταλάβει πῶς ὅ,τι τοῦ λέμε στὴν Ἑλλάδα ἔτσι καὶ εἶναι.

Τὸ λάθος στὸ ταξί, τὸ λάθος στὸ λογαριασμὸ τοῦ ξενοδοχείου ἢ τοῦ ἐστιατορίου, τὸ λάθος στὸ κατάστημα, τὸ λάθος στὰ ρέστα, τὸ λάθος στὸ ζύγι, εἶναι λεπτομέρειες ποὺ πολλὰ φορὲς μᾶς βάζουν τὴ σφραγίδα ὅτι δὲν εἴμαστε τίμιοι.

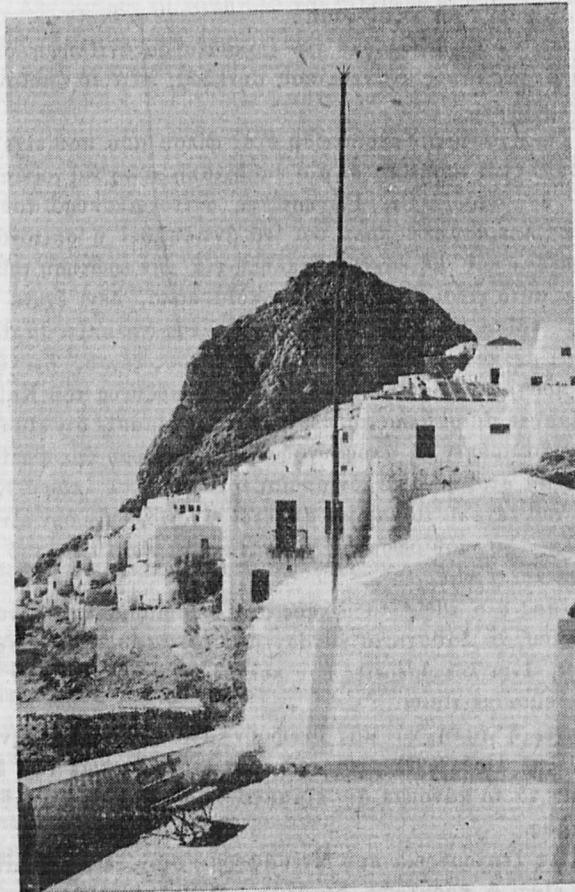
Ἐπάρχει ἡ τάση νὰ μᾶς θεωροῦν ἀνατολίτες μὲ τὴν ὄχι καλὴ ἐννοία τῆς λέξης. Πρέπει μὲ κάθε τρόπο νὰ ξερριζώσουμε τὴν ἐντύπωσιν, καὶ μπορούμε νὰ τὸ κάνουμε ἂν εἴμαστε προσεκτικοὶ καὶ εὐθεῖς στὶς συναλλαγὰς μας.

Μιὰ ἄλλη λεπτομέρεια ποὺ δίνει ἀφορμὴ στὸν ξένο νὰ κάνει δυσμενεῖς κρίσεις εἶναι ἡ παραλαβὴ δεμάτων. Μένει γιὰ λίγο καιρὸ ἐδῶ καὶ περιμένει νὰ παραλάβει ἓνα ταχυδρομικὸ δέμα. Τὸ δέμα καθυστερεῖ ἀδικαιολόγητα καὶ ἴσως φθάσει ἀφοῦ φύγει ὁ ξένος. Ἀλλὰ καὶ ἂν τὸν προλάβει ἐδῶ, δὲν θὰ τοῦ τὸ στείλουν στὸ ξενοδοχεῖο του ἢ στὸ σπίτι του, ὅπως εἶναι συνηθισμένος σὲ ἄλλους τόπους. Θὰ τὸν ὑποχρεώσουν νὰ πάει στὸ ταχυδρομεῖο καὶ νὰ χάσει ἓνα πρωῖνὸ γιὰ νὰ τὸ παραλάβει.

Μήπως δὲν εἶναι λεπτομέρεια τὸ πέταγμα τῶν ἀδειανῶν κουτιῶν τῶν τσιγάρων στὸ δρόμο; Ἀλλὰ πόσο μᾶς ζημιώνει αὐτὴ ἡ λεπτομέρεια στὰ μάτια τῶν ξένων! Μιὰ θεραπεία στὴν κακὴ αὐτὴ συνήθεια θὰ ἦταν ἂν οἱ καπνοβιομήχανοι ἐτύπωναν μέσα στὰ κουτιά τῶν τσιγάρων μιὰ παρά-

κληση ἔπρὸς τοὺς καπνιστὰς νὰ μὴ πετοῦν τὸ πακέτο στὸ δρόμο ἀλλὰ νὰ τὸ πετοῦν στὰ καλάθια τῶν ἀχρήστων πὸ εἶναι —εἶναι ;— σὲ διάφορα σημεία τῆς πόλης ἢ νὰ τὸ κρατοῦν στὴν τσέπη τους γιὰ νὰ τὸ πετάξουν στὸ σπῆτι τους ἢ στὸ γραφεῖο τους.

Ἔχουμε πλῆθος ἀπὸ ὠραῖες γραφικὲς τοποθεσίαις τίς ὁποῖαι ἐπι-

Θήρα

σκέπτεται ὁ ξένος εἴτε γιὰ τὸ ἀρχαιολογικὸ του, ἐνδιαφέρον εἴτε γιὰ τὴν ὠραία τοποθεσία. Πόσο εὐχάριστο θὰ ἦτο ἂν σ' αὐτὲς τίς τοποθεσίαις ἔβρισκε ἕνα μικρὸ καθαρὸ κέντρο χωρὶς πολλὰς ἀξιώσεις, ἀλλὰ πὸ νὰ μπορεῖ νὰ πιεῖ ἕνα καθαρὸ ποτήρι νερὸ καὶ ἕνα καφεῖ ἢ νὰ περάσει τὸ μεσημέρι του μὲ τὸ φαγητό του !

Ἔχω ὑπόψη τὸ Παλαμῆδι τοῦ Ναυπλίου, τὸ ὁποῖον ἀσφαλῶς θὰ ἐπισκέπτονταν πολλὸν περισσότεροι ἐπισκέπτες, δικοὶ μας καὶ ξένοι, ἂν ἤξεραν ὅτι θὰ μπορέσουν νὰ πάρουν ἕνα καφεῖ ἢ νὰ πιοῦν ἕνα ποτήρι νερὸ.

Ἐπάρχει φύλακας στὸ Παλαμήδι, ὁ ὁποῖος εὐγενέστατα σᾶς προσφέρει ἓνα ποτήρι νερὸ ἀπὸ ἐκεῖνο πού ἔχει γιὰ τὴ δική του χρῆση ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ προσφέρει τίποτε ἄλλο. Ἀσφαλῶς δὲν εἶναι ζήτημα ἐξόδων, γιατί μὲ μιὰ μικρὴ οἰκονομία κάπου ἄλλου βρίσκονται τὰ χρήματα πού χρειάζονται γιὰ μιὰ τέτοια στοιχειώδη ἐγκατάσταση.

Ἄλλη τέτοια τοποθεσία πού μοῦ ἔρχεται στὸ νοῦ εἶναι ὁ Ἄκροκόρινθος. Παρόμοιες τοποθεσίες ἔχουμε πολλές στὴν Ἑλλάδα πού θὰ τραβοῦσαν πολὺ κόσμο ἂν ἤξεραν ὅτι ὑπάρχει ἓνα κεντράκι γιὰ νὰ ξεκουραστοῦν μετὰ τὴν πορεία τους.

Μήπως ἐπίσης δὲν θὰ μπορούσαν νὰ μετατραποῦν χωρὶς πολλές, ὑποθέτω, δαπάνες ὠρισμένα παλιὰ κτίσματα, μοναστήρια, πύργοι κ.λ.π. σὲ εὐπρόσωπα κέντρα, τουριστικά πού θὰ προσέλκυαν ξένους καὶ πού θὰ ἐγίνοντο ἀφορμὴ γιὰ μεγαλύτερη τουριστικὴ κίνηση; Τέτοια ἔχω π.χ. ὑπόψη μου τὸν ὠραῖο Φράγκικο πύργο στὸ νησί τῆς Κρανᾶης, στὸ Γύθειο. Θὰ ξέρετε ἴσως ὅτι ἀπὸ τὸ νησί τῆς Κρανᾶης ἔφυγε ὁ Πάρις γιὰ τὴν Τροία ὅταν ἔκλειψε τὴν ὠραία Ἑλένη.

Μὴν ξεχνᾶμε ὅτι δὲν εἶναι μόνον οἱ ὠραῖες τοποθεσίες πού προσελκύουν, ἀλλὰ οἱ ὠραῖες τοποθεσίες ἐφ' ὅσον συνδυάζουν καὶ ἀνετη διαμονή.

Ἄλλὰ, ἴσως στὴν περίπτωσι αὐτὴ νὰ μπαίνω σὲ θέματα καὶ ἀρμοδιότητες ἄλλων, οἱ ὁποῖοι νὰ τὰ μελετοῦν καὶ νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὴ λύση τους.

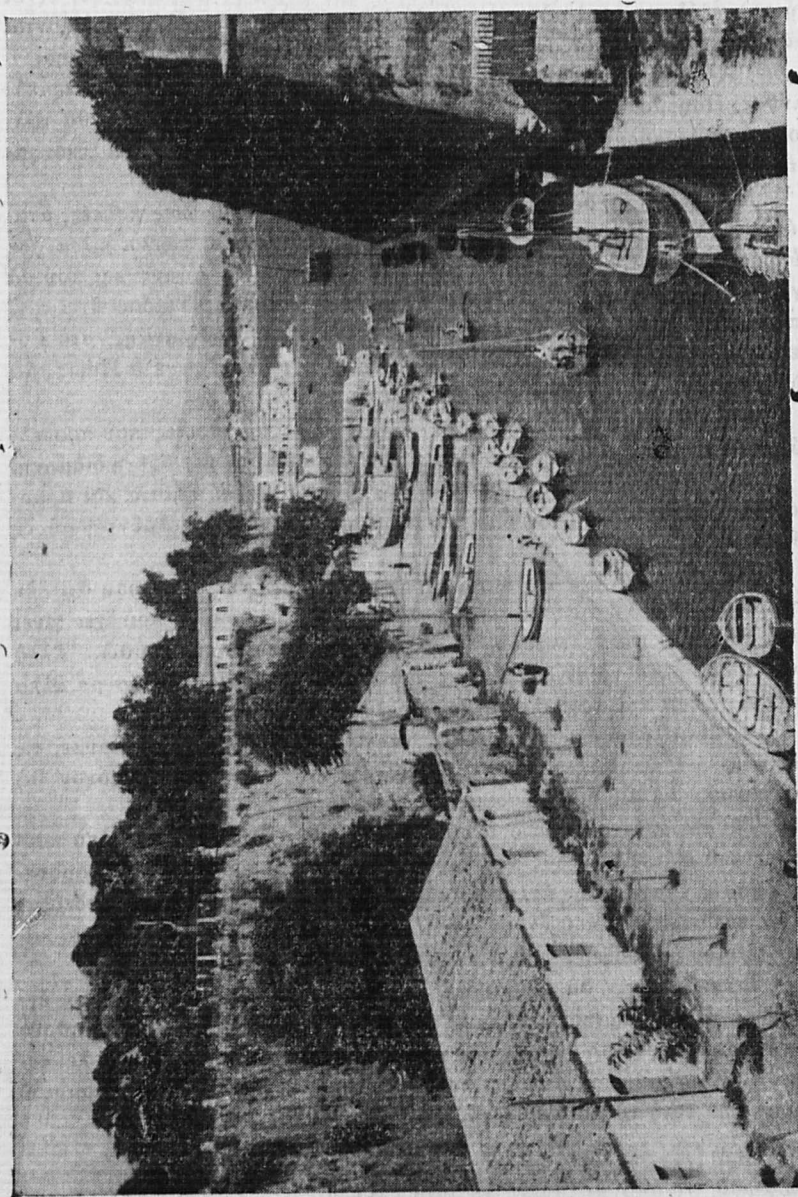
Μὲ ὅσα εἶπα παραπάνω δὲν θέλω νὰ ἀφήσω τὴν ἐντύπωση ὅτι δὲν γίνεται τίποτε. Ἀπεναντίας εἶναι καταπληκτικὴ ἡ πρόοδος πού ἔχει γίνει στὸν τουρισμὸ τὰ τελευταῖα 30 χρόνια πού τὸν παρακολουθῶ. Ἀλλὰ εἶναι τόσα πολλὰ νὰ γίνουν ἀκόμα πού πρέπει ἴσως νὰ δουλέψουμε ἄλλα τριάντα χρόνια καὶ πάλι θὰ μένουν πολλὰ γιὰ νὰ γίνουν.

Ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος ὅμως νὰ γίνουν εἶναι ὅταν βλέπουμε τις ἐλλείψεις νὰ ὑποδεικνύουμε τὴ θεραπεία τους, γιατί τότε μόνον θὰ φροντίσουμε νὰ τις διορθώσουμε.

Τὰ περισσότερα ἀπὸ ὅσα σᾶς εἶπα ἔχουν σταχυολογηθεῖ ἀπὸ κουβέντες πού εἶχα μὲ ξένους πού ἔρχονται στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπὸ παρατηρήσεις τους ἐπάνω στὸν ἑλληνικὸ τουρισμὸ, καθὼς καὶ ἀπὸ ὑποδείξεις φίλων καὶ γνωστῶν πού ἔχουν ταξιδέψει πολὺ καὶ εἶναι σὲ θέση νὰ κάνουν τέτοιες ὑποδείξεις.

Τελειώνοντας θὰ παρακαλέσω τοὺς σπουδαστὲς πού εἶχαν τὸ ἐνδιαφέρον νὰ μὲ παρακολουθήσουν καὶ πού ἔχουν σκοπὸ νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὴν ὠραία ἐργασία τῆς ξενίας νὰ μὴ ξεχνοῦν τὴ σημασία τῆς λεπτομέρειας. Ὅσο γιὰ τοὺς ἄλλους ἀκροατὲς, τοὺς εὐχαριστῶ πολὺ πού μοῦ ἔκαναν τὴν τιμὴ νὰ μὲ ἀκούσουν.

Εὐχαριστῶ

Κέρκυρα — η τάφος του Κάστρου